

Byzantina Symmeikta

Vol 28 (2018)

BYZANTINA SYMMEIKTA 28

Βιβλιοκρισία: A. KALDELLIS, Byzantine Readings of Ancient Historians. Texts in translation with introduction and notes [Routledge Classical Translations], New York 2015.

Ειρήνη-Σοφία ΚΙΑΠΙΔΟΥ

doi: [10.12681/byzsym.15916](https://doi.org/10.12681/byzsym.15916)

Copyright © 2018, Ειρήνη-Σοφία ΚΙΑΠΙΔΟΥ

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

To cite this article:

ΚΙΑΠΙΔΟΥ Ε.-Σ. (2018). Βιβλιοκρισία: A. KALDELLIS, Byzantine Readings of Ancient Historians. Texts in translation with introduction and notes [Routledge Classical Translations], New York 2015. *Byzantina Symmeikta*, 28, 361–364. <https://doi.org/10.12681/byzsym.15916>

A. KALDELLIS, *Byzantine Readings of Ancient Historians. Texts in translation with introduction and notes* [Routledge Classical Translations], New York 2015, σελ. 188. ISBN 978-0-415-73232-1

Το μικρόσχημο καλαίσθητο βιβλίο που εξέδωσε το 2015 ο Α. Kaldellis (στο εξής Κ.) με τον τίτλο *Byzantine Readings of Ancient Historians. Texts in translation with introduction and notes*, αποτελεί κατά βάση μία ανθολογία μεταφράσεων του ιδίου, στην αγγλική γλώσσα, επτά αποσπασμάτων (χωρίς το πρωτότυπα), τα οποία προέρχονται από ποικίλα βυζαντινά κείμενα, που χρονολογούνται μεταξύ του 9ου και του 15ου αιώνα.

Κριτήριο για την επιλογή τους υπήρξε το γεγονός ότι όλα τους σχετίζονται με συγκεκριμένους ιστορικούς της αρχαιότητας και αποτυπώνουν τους ποικίλους τρόπους, με τους οποίους οι βυζαντινοί λόγιοι αντιμετώπισαν το εν λόγω τμήμα της αρχαιοελληνικής εργογραφίας.

Πρόκειται οπωσδήποτε για μια πρωτότυπη συλλογή κειμένων από τη μέση και την ύστερη βυζαντινή εποχή, μέσω της οποίας ο Κ. ομολογεί ότι φιλοδοξεί να πυροδοτήσει την έναρξη της συζήτησης μεταξύ κλασικιστών και βυζαντινολόγων γύρω από ζητήματα πρόσληψης, διάδοσης και κυρίως αμοιβαίων επιρροών μεταξύ της αρχαίας ιστοριογραφικής παραγωγής και της βυζαντινής διανόησης.

Διότι, βέβαια, οι Βυζαντινοί ήταν εκείνοι που διαμόρφωσαν τον κανόνα της ελληνικής ιστοριογραφίας, έτσι όπως τον γνωρίζουμε σήμερα, επιλέγοντας να μελετήσουν και να διασώσουν συγκεκριμένα κείμενα της αρχαιότητας, με βάση προφανώς τις προτιμήσεις και τις ανάγκες τους· αλλά αυτή η διαδικασία επιλογής και απόρριψης επηρέασε τελικά άμεσα και τη δική τους ιστορική σκέψη και γραφή.

Η εύστοχη αυτή διαπίστωση αναλύεται και τεκμηριώνεται διεξοδικά στο εισαγωγικό κεφάλαιο (*Introduction*, σσ. 1-21), το οποίο αποτελεί, κατά την εκτίμησή μου, και το πιο ενδιαφέρον τμήμα του βιβλίου, όπου θίγονται

ευσύνοπτα και με σαφήνεια κεντρικά ζητήματα της σύγχρονης έρευνας γύρω από τη βυζαντινή ιστοριογραφία και ταυτόχρονα προσφέρεται ένας θεωρητικός μεθοδολογικός οδηγός για όποιον θα επιθυμούσε να εμβαθύνει στο θέμα της πρόσληψης και επιβίωσης της αρχαίας ελληνικής ιστοριογραφίας στο Βυζάντιο. Αξίζει να σταθεί κανείς ιδιαίτερα στις διαφωτιστικές επισημάνσεις του Κ. αναφορικά με το περιεχόμενο δύο κεντρικών και, ως ένα βαθμό, παρεξηγημένων όρων στις βυζαντινές σπουδές: την *πρόσληψη* (*reception*) και τη *μίμηση* (*mimesis*) της ελληνικής αρχαιότητας, ειδικότερα, στην περίπτωση μας, της αρχαιοελληνικής ιστοριογραφίας. Για τον Κ. η *πρόσληψη* των αρχαίων ιστορικών κειμένων δεν θα πρέπει να νοείται απλά ως η «μεταθανάτια ζωή» τους («afterlife»), δεδομένου ότι η διαδικασία της πρόσληψης προϋπέθετε τη συν-διαμόρφωση και κανονικοποίηση της αρχαίας ιστοριογραφίας για τις επόμενες γενιές (βλ. σσ. 2-5), η δε *μίμηση* θα πρέπει να γίνεται αντιληπτή ως η προσπάθεια των βυζαντινών λογίων να εκφράσουν –τόσο πρωτότυπα ο καθένας τους, όσο του επέτρεπε το ταλέντο του– σύγχρονους τους προβληματισμούς και γεγονότα μέσα από αφηγηματικές και γλωσσικές φόρμες του παρελθόντος, που είχαν αποδείξει τη διάρκεια και την αξία τους μέσα στο πέρασμα των χρόνων (βλ. σσ. 15-16).

Ακολουθεί συνοπτική/περιληπτική αναφορά στα επτά βασικά κεφάλαια του βιβλίου. Οι τίτλοι είναι δηλωτικοί του περιεχομένου τους:

1. *Xenophon in Byzantium and the coded poem for Leon VI* (σσ. 22-34),
2. *The Excerpta Historica of Konstantinos VII Porphyrogenetos* (σσ. 35-46),
3. *The Scholia on the Zosimos manuscript* (σσ. 47-64),
4. *Ioannes Tzetzes' verse Scholia on Thucydides* (σσ. 65-79),
5. *Scholia on Diodoros of Sicily by Niketas Choniates* (σσ. 80-97),
6. *Theodoros Metochites and the Greek historians* (σσ. 98-112) και
7. *Ioannes Kanaboutzes' Commentary on the Roman Antiquities of Dionysios of Halikarnass* (σσ. 113-170).

Κάθε κεφάλαιο περιέχει την αγγλική μετάφραση του ανθολογημένου βυζαντινού κειμένου και ερμηνευτικά σχόλια σε επιμέρους σημεία του, πλαισιωμένα από μία εισαγωγή με πληροφορίες γύρω από το έργο, τον συγγραφέα και την εποχή του, απαραίτητες οπωσδήποτε στους μη ειδικούς του Βυζαντίου, εξίσου χρήσιμες, ωστόσο, και στους ίδιους τους Βυζαντινολόγους, που δεν είναι αυτονόητα εξοικειωμένοι με τα εν λόγω έργα και τους δημιουργούς τους. Το βιβλίο ολοκληρώνεται με την παράθεση σε ανεπτυγμένη μορφή της

πλούσιας βιβλιογραφίας που έχει χρησιμοποιηθεί (σσ. 171-182) και ενός γενικού ευρετηρίου (σσ. 183-188).

Συγκεκριμένα, λοιπόν, επιλέγονται, μεταφράζονται και σχολιάζονται από τον Κ. σε χρονολογική σειρά τα εξής βυζαντινά κείμενα:

1. Το ανώνυμο ποίημα προς τον Λέοντα ΣΤ΄ που παραδίδεται στο φ. 123ν του κώδικα Parisinus gr. 1640 (περ. 1320), ανάμεσα στα δύο έργα του Ξενοφώντα *Κύρου Παιδεία* και *Κύρου Ανάβασις*¹, για το οποίο ο Κ. προτείνει τη δική του διαφορετική ερμηνεία, στο πλαίσιο της ευρύτερης πρόσληψης των έργων του Ξενοφώντα στο Βυζάντιο.

2. Το προοίμιο (με τους παραδοσιακούς τρόπους αυτοκρατορικής προπαγάνδας) και το αφιερωματικό επίγραμμα (με τις ενδιαφέρουσες κλασικές αναφορές), με τα οποία ξεκινούσε κάθε ένας από τους πενήντα τρεις τόμους των *Excerpta* του Κωνσταντίνου Ζ΄ Πορφυρογέννητου.

3. Τα σχόλια έξι λογίων (ανάμεσά τους αναγνωρίζονται οι Μάξιμος Πλανούδης και Νικηφόρος Γρηγοράς²) στον κώδικα Vaticanus gr. 156, το αρχαιότερο των χειρογράφων (10ος ή 11ος αι. στον οποίο διασώζεται ολόκληρη η *Ιστορία Νέα* του Ζώσιμου. Αυτά τα σχόλια –κατά την εκτίμηση του Κ.– παρέχουν μια πειστική απάντηση στο ερώτημα για ποιόν λόγο το έργο του Ζώσιμου διασώθηκε κατά τους βυζαντινούς χρόνους: διότι εμφάνιζε τόσες πολλές συγγραφικές αδυναμίες, ώστε ήταν ακριβώς η ύπαρξή του που ενίσχυε τον θρίαμβο του χριστιανισμού σε βάρος της ειδωλολατρίας.

4. Δεκαοκτώ (από τα πενήντα συνολικά) έμμετρα κανυστικά σχόλια του Ιωάννη Τζέτζη στην *Ιστορία* του Θουκυδίδη, όπως παραδίδονται σε έναν από τους παλαιότερους κώδικες της χειρόγραφης παράδοσής της (Palatinus gr. 252, 9ος αι.), με τα οποία ο Τζέτζης αποκλίνει φανερά από το ευρύτερο κλίμα αποδοχής και θαυμασμού της γραφής του Θουκυδίδη, κατηγορώντας τον ουσιαστικά για ασαφή και ξύλινη γλώσσα.

5. Τα ποικίλα σχόλια διαφόρων λογίων (μεταξύ αυτών και του Νικήτα Χωνιάτη, βλ. ειδικά σσ. 85-95) στα πρώτα πέντε βιβλία της ιστορίας του Διόδωρου Σικελιώτη, όπως παραδίδονται στον κώδικα Vaticanus gr. 130 (β΄ μισό 10ου αιώνα).

1. Α. ΜΑΡΚΟΠΟΥΛΟΣ, Άποσημειώσεις στὸν Λέοντα ΣΤ΄ τὸν Σοφὸ, στο: *Θυμίαμα στη μνήμη της Λασκαρίνας Μπούρα*, Αθήνα 1994, I, 193-201.

2. Σύμφωνα με την Α. Μ. FORCINA, *Lettori bizantini di Zosimo: Le note marginali del cod. Vat. Gr. 156*, Milan 1987.

6. Τρεις από τις πραγματείες του Θεόδωρου Μετοχίτη (συγκεκριμένα οι υπ' αρ. 93, 113 και 116) με θέματα που σχετίζονται με τη βυζαντινή πρόσληψη της αρχαίας ιστοριογραφίας.

7. Τα σχόλια του Ιωάννη Καναβούτζη, λογίου του 15ου αιώνα, σε επιλεγμένα σημεία της *Ρωμαϊκής Αρχαιολογίας* του Διονύσιου Αλικαρνασσέα, σχετικά με την κοινή πολιτισμική ταυτότητα και συνέχεια «Ρωμαίων» και «Ελλήνων», προκειμένου –σύμφωνα με τον Κ.– μέσω των αρχαίων ελληνικών μαρτυριών να ισχυροποιηθούν οι ιδεολογικές αρχές του 15ου αι.

Εν κατακλείδι, η ανθολογία του Κ. αποτελεί ένα σημαντικό και πρωτότυπο πόνημα, το οποίο ανοίγει δρόμους στην έρευνα, διακρίνεται δε από αρετές διόλου αυτονόητες σήμερα: θέτει εξ αρχής μια πολύ συγκεκριμένη προβληματική και, υπό το πρίσμα αυτής, επιλέγει και παρουσιάζει ορισμένα λιγότερο γνωστά και ετερόκλητα βυζαντινά κείμενα που συνδέονται με ιστορικά έργα της αρχαιότητας, με βασικό όπλο την καλή γνώση και εξοικείωση του συγγραφέα με την αρχαία και τη βυζαντινή γραμματεία, αλλά και τον κριτικό διάλογο που αναπτύσσει με την πλούσια διαθέσιμη βιβλιογραφία. Πρόκειται αναμφίβολα για ένα βασικό εγχειρίδιο, ερευνητικό και διδακτικό, για τις βυζαντινές σπουδές και η έκδοσή του είναι κάτι περισσότερο από ευπρόσδεκτη.

ΕΙΡΗΝΗ-ΣΟΦΙΑ ΚΙΑΠΙΔΟΥ
Πανεπιστήμιο Πατρών